DODATEK TYGODNIOWY.

Nro. 52. Dnia 27. Grudnia 1851.

O Stanach królestwa Galicyi i Lodomeryi.

(Ob. Nr. 12, 16, 17, 21, 22 i 51 Dod. tyg.)

Jeżeli zamierzone przetworzenie organizmu politycznego i administracyjnego po wszystkich krajach państwa, wywołać musiało bezsilne po wielkiéj części szemrania, tedy samo wykonanie wzburzyło do żywego umysły głębiéj i boleśniéj, jak to z istoty rzeczy wypływa, tam, gdzie zastępy uprzywilejowanych były liczniejsze, gdzie swobody znamienitsze, gdzie wreszcie ustalonemu porządkowi rzeczy, według rozumu ludzkiego najstaranniéj zabezpieczonemu sama dawność rękojmię trwałości obiecywała.

Już w Czechach, gdzie cesarz Józef nietylko sejmu nie zwołał, lecz przeciwnie obrady nieustającego i wzmocnionego wydziału Stanów niepotrzebnemi uznał, gdzie wbrew zwyczajowi nietylko na Króla się nie namaszczał, lecz koronę ś. Wacława z siedziby swojéj do Wiédnia sprowadził, powstały głosy skarg i narzekania, silniejsze niż w innych prowincyach.

Cóż można było myśléć o Niderlandach i Węgrzech — owych siedliskach wygórowanych przywilejów? — Owoż tam obrócił się reformator z całą potęgą energii. Kilka lat temu przewidując, że przeciw planom jego ze strony Niderlandów przyjść może do stoczenia zaciętéj walki, traktował z Karolem Teodorem, elektorem bawarskim o zamianę onéj prowincyi za Bawaryę: atoli oporem książąt niemieckich, na których czele stał Fryderyk II. król pruski, zawistny wróg Austryi, a jéj polityki nieugięty przeciwnik, plan ten nie osiągnął skutków. Pozostało więc przystąpić do przetworzenia tego kraju, którego ustawa zasadnicza *„joyeuse entrée“* nazwana, warowała instytucye stanowe, urzędowanie wydziału Stanowego, prawo zezwolenia na podatki, tudzież prawo rozkładu tychże, wyłączenie cudzoziemców od urzędu, sądy własne krajowe, a przytém zbyt niebezpieczne (Niderlandom, Węgrom i dawnéj Polsce wspólne) prawo wypowiedzenia posłuszeństwa monarsze, jeśliby przekraczał prawa, a wypowiedzenia na tak długo, dopokądby wymaganiom onego zadość nie uczynił.

W rażącem przeciwieństwie z tém palladyum swobody ogłoszono Niederlandy za część państwa Austryackiego i zapowiedziano konieczność zgodności całéj administracyi z powszechnemi zasadami, zniesiono wydział Stanowy i sądy krajowe. Odwołującym się do dopiéro wspomnionéj ustawy krajowéj i zabierającym się do oporu wśród powszechnego zawichrzenia stawiono naprzeciw siłę zbrojną; zniesiono wolności duchowieństwa i prerogatywy uniwersytetu lowańskiego, dotychczas od podatku wolnego, i chełpiącego się prawem, iż odeń nadane stopnie upoważniały jedynie do piastowania godności i urzędów krajowych.

Groźne, rozszerzone powstanie, do przytłumienia którego przeznaczona siła zbrojna nie wystarczyła, powstanie, które liczyło na wsparcie mocarstw Austryi nieprzyjażnych, zmusiło Rząd austryacki do zawarcia konwencyi i oddało stér kongresowi narodowemu, lecz zadało raz zgubny ulubionym, dotąd dzielnie wykonywanym planom Cesarza Józefa II.

Wyprawa wojenna albowiem przeciw porcie Otomańskiéj, w któréj on jako sprzymierzeniec Rosyi stawiąc w bój 200.000 wojska i 2000 dział na ziemi tureckiéj, miał udział, podsycała w nim nadzieję rozszerzenia posiadłości zdobyciem Multan i Wołoszczyzny, lub Serbii i Bosnii. Armia w któréj on właśnie dowodził, doznawszy przeciwnego losu, przymuszoną była do odwrotu, gdy W. Wezyr wkroczywszy do Banatu zagrażał zniechęcone Węgry. To niepowodzenie przypisać trzeba po większéj części także rozruchom w Niderlandach, dla których stłumienia ująć musiano część siły zbrojnéj, którаby wojskom tureckim pole mogła była stawić.

Do załatwienia obudwóch spraw przeznaczyły kogo innego wyroki opatrzności.

Zaburzenia w Niderlandach prócz że połamały szyki wprowadzeniu skutecznie z takiem wytężeniem przedsięwziętéj wojny, podniecały powszechny niepokój w krajach austryackich. Niepokój ten w Węgrzech był bliskim wybuchu. I tu były te same powody najwyższéj niechęci! Nienawistny bowiem system przeprowadzono tu przez wszystkie bolesne konsekwencye.

Nowy pan niechcąc zaprzysięgać swobód, przeciwko którym przeważnie chciał wystąpić, nie zwoływał sejmu koronacyjnego, któremuby aktem inauguralnym miał potwierdzić dawne przywileje. Korona przeszła z Budy do skarbcu cesarskiego.

Po zniesieniu podziału kraju na komitaty, podzielono go na dziesięć dystryktów: w szkołach węgierskich uczono także po niemiecku. Urzędnikom Węgrom kazano w przeciągu trzech lat nauczyć się urzędowego niemieckiego języka; ogłoszono nowe sądy; zarządzono pomiary gruntów, w celu opodatkowania tychże w brew panującéj tam zasadzie *„Onus non inhaeret fundo;“* rozwolniono stosunki poddaństwa; zabrano się do kolonizowania, słowem niezaniedbano niczego, coby tylko kraj węgierski z innemi austryackiemi jednostajnym uczynić mogło.

Wszystko to podburzało nietylko szlachtę i duchowieństwo, ale i gmin pospolity, nękany prócz tego niepowodzeniami wojny tureckiéj, przeciężony liwerunkiem i naborem rekruta. Zniechęcenie wzrosło do najwyższego stopnia: już groźne wszędy, nawet na dworze cesarskim rozlegały się narzekania. — Niemniejsze w innych krajach panowało rozjątrzenie.

Cesarz Józef II, acz tęgiego umysłu, niezdołał znieść nawału tylu klęsk, skutkiem wojny z własnymi poddanymi zadanych. W obawie dalszych rozruchów mianowicie w Węgrzech, gdzie rozkazy jego ścierać się musiały z nieposłuszeństwem mieszkańców, wreszcie przerażony obrotem rzeczy we Francyi, gdzie po zdeptaniu przywilejów szlachty i duchowieństwa, gmin targnąwszy się na prawa korony, najwyższą władzę sobie był przywłaszczył, uznał w udręczeniu serca jak dalece wielkie pomysły w szlachetnym zamiarze uszczęśliwienia ludów i podniesienia praw człowieczeństwa podjęte, od celu odbiedź mogą, jeżeli wykonanie ich wypowie rozbrat dziejom, i że najlepsze nasiona rzucone na nieprzygotowaną rolę, żadnych lub gorzkie tylko wydać mogą owoce. Chcąc przeto grożącemu złemu zapobiedz, postanowił zaniechać dalszego rozwoju własnego czynu, którego swoim więcéj nie uznawał.

W Węgrzech odwołał pod dniem 28. Stycznia 1790, wszelkie swoje rozporządzenia, któreby według pospolitego rozumienia w sprzeczności być zdawały się z ustawami *(quae sensu communi legibus adversari videntur)*, przyrzekł zgromadzić sejm, wdziać na głowę zwróconą do Budy św. Szczepana koronę, wydać dyplom inauguralny, słowem przywrócić stan, jaki zastał, rozpoczynając lat temu dziesięć panowanie swoje. Tymczasem dawny podział na komitaty i ich działalność zaprowadził nanowo.

W zapowiadającym tę upragnioną zmianę dopiero powołanym, wiekopomnym reskrypcie swojm odzywa się on między innemi temi słowy: „Macie zarazem w niniejszém nieskazitelne i wiecznotrwałe zapewnienie, że władzę prawodawczą, która według ustaw zasadniczych państwa pomiędzy panującego i Stany wszelkich klas w równéj mierze jest podzieloną, Stanom nietkniętą zachować chcemy, i że też, jak je po przodkach odzierżyliśmy, następcom naszym nienaruszone przekażemy.“ Atoli nie dadzą się wytknąć pewne na przyszłość koleje, któremi losy ludów toczyć się mają: często zawiązek złego, (jedno jest wreszcie, czy ono jest rodzime, czy też wdmuchnione z pod obcego nieba), powoli w łonie narodu na jego zgubę dojrzewając, po kilku lat dziesiątkach rodzi się złowrogim potworem dawno powzięte nadzieje niszczącym!

Gdy także nowy tryb podatkowania po pięcioletniéj próbie i żmudnych przygotowawczych pracach jak w innych prowincyach, tak w Węgrzech okazał się niestosownym, i nie zaspokoił ani posiadaczów ziemi, ani nawet włościan, których wyższym nawet jak piérwéj, obłożyć miano podatkiem, przeto zamyślano wszędy do dawnego powrócić.

Głosy dziękczynne ozwały się po całéj krainie Węgierskiéj; wkrótce zawtorowały im ponure głosy żałoby. Cesarz Józef zamknął dni swoje dnia 20. lutego 1790.

Dziwna zapewne, że kiedy w przeciągu jego panowania izby sejmowe nigdzie nie były otwarte, w Galicyi przecież w zgodzie z obietnicą M. Terezyi, zwoływano zgromadzenia Stanowe. Odprawiono ich cztéry t.j. w 1782, 1784, 1786, i 1788. Ale Sejmy galicyjskie niewydawały pożądanego plonu! Złożenie kolegium czyli Wy-

działu Stanowego, w ciasném kółku działania zamkniętego, i nadanie indygenatu dla niekrajowców, oto wszystkie czynności sejmowe. Pomnąc na dawniejsze powołanie swoje, szlachcic galicyjski uznał w przykréj zadumie, że był ruiną przeszłości bez żadnego znaczenia, i że po zadmuchnięciu dawnego życia publicznego, do którego był usposobiony, niewolno mu było radzić o potrzebach pospolitych, które się narodowi pod nieznanemi pokazywały formami. Po oznajmionych cesarza Józefa II. względem Węgier zamiarach, można było wszakże dla Stanów galicyjskich, jak w ogólności dla téj instytucyi lepszą rokować przyszłość, gdyby nić życia jego zbyt wcześnie nie została przecięta.

W téj epoce przyłączono wskutek patentu z d. 14. marca 1787 Bukowinę, jako osobny cyrkuł do królestwa Galicyjskiego, szlachtę zaś tameczną zrównano z galicyjską. Podstawą rządu onéj prowincyi, nim stała się częścią państwa austryackiego, było prawo pisane, gruntujące się na edyktach cesarzów rzymskich i greckich, i dekretach soborów kościelnych, równie jak na zwyczajach, które moc prawa były uzyskały. — Dostawszy się pod panowanie austryackie, ulegała zarządowi wojskowemu, dopokąd nie stanęła pod krajowym rządem galicyjskim. D. c. n.

S.

Reforma Gymnazyów.

(Z Korespondencyi austryackiéj.)

(Obacz dodatek tygodniowy Nr. 50 i 51.)

V.

Powiadają także, że równie jak obciążeni są uczniowie przedmiotami świeckiemi, tak zaniedbaną jest nauka religii. Plan gymnazyalny z roku 1849 daje religii tylko 2 godzin na tydzień i odkłada przepisy mające urządzić naukę religii na czas późniejszy. Wszakże niesprawiedliwszego zarzutu niepodobna było uczynić. Rząd przepisał przed rokiem 1848 książki religijne dla gymnazyów bez porozumienia się z biskupami. Tę drogę niezgadzającą się z wolnością przyznaną kościołowi musiano opuścić. Już 19. lipca 1849 prosiło ministeryum komitet ustanowiony przez zebranych w Wiédniu biskupów austryackich, jako organ układów z rządem, aby wypracował i podał plan udzielania nauki religii w gymnazyach i zaproponował książki zaprowadzić się mające. Przepisy więc względem nauki religii dlatego nie są zawarte w drukowanym projekcie z września roku 1849, ponieważ musiano czekać rezultatu układów rozpoczętych z komitetem episkopalnym. Komitet odpowiedział i uczynił zadość proźbie ministerstwa. Plan przesłano wszystkim biskupom, którzy mieli udział w wiédeńskiem zgromadzeniu roku 1849; biskupi odpowiedzieli a dnia 5. października 1850 kazało ministeryum w każdéj pojedyńczéj dyecezyi tak urządzić naukę religii, jak sobie tego każdy biskup życzył. Rząd przeto nietylko nieignorował ale owszem najsumienniéj uwzględnił żywioł religijny. Liczba godzin nauki religijnéj w tygodniu została ta sama co w r. 1849.

Zarzucają także rządowi, że zalecił w gimnazyach książki szkolne z zagranicy. Ten zarzut, jeżeli to nazwać można zarzutem, podziela rząd z komitetem austryackiego episkopatu, albowiem książki zaproponowane przez ten komitet powiększéj części nie są drukowane w Austryi. Martina „*Lesebuch der katholischen Religion.*“ Stippla „*Die Schönheit der katholischen Kirche*,“ drukowane są w Moguncyi, Schumachera „*Biblische Geschichte*,“ drukowana jest w Kolonii. Naszém zdaniem musiał rząd patrzéć przedewszystkiem na treść książek nie zaś na miejsce druku. To głównie miał rząd na względzie i słusznie postąpił. Ale wiemy także, że rząd szczérze nad tém ubolewa, iż niepodobna była wszędzie dać pierwszeństwo płodom austryackim, wiemy że to uczynił gdzie się uczynić dało i że staraniem rządu jest zostawić tę ważną i zaszczytną gałęź piśmiennictwa krajowym autorom i księgarzom. Baumgartner, Kner, Kun, Zek, Schmidt, Modnik, Wenzig, Mozart, Zippe, Schultz, Lichtenfels, Fischer, Tellöcker i inni stanowią dość długi szereg nazwisk autorów austryackich, których dzieła ministeryum zaleciło w gymnazyach.

Mówimy że ministeryum poleciło a nie przepisało, i przechodzimy tu do nowego zarzutu przeciwników. Aż do roku 1849 wolno było tylko przepisanych książek używać w gymnazyach. Trudność uchylenia książki raz przepisanéj i zaprowadzenia natomiast innéj, była tak wielka, a tak mało zachęcający zysk autorski z przyczyny monopolu rządu w sprzedawaniu książek gymnazyalnych, że postępy umiejętności od lat kilkudziesięciu niewywarły wpływu na książki szkolne w gymnazyach. Rząd zniósł monopol, otworzył drogę wolnéj konkurencyi, zaprowadzenie książki szkolnéj zawisłem uczynił od polecenia lub przyzwolenia ministerstwa a na gremia nauczycieli gymnazyalnych włożył obowiązek wyszukiwania i proponowania najstosowniejszych i najprzydatniejszych książek szkolnych.

Tym sposobem dopiéro otworzona została droga pisania w kraju dobrych książek dla gymnazyów. Wiadomo że ministeryum takie książki wszędzie proteguje, że się stara na miejsce mniéj przydatnych pozaprowadzać inne, że wydał surowe zakazy używania nieprzyzwoitych książek naukowych, i przy każdéj sposobności te zakazy zaostrza, że bardzo oględnym i oszczędnym jest w udzielaniu potwierdzenia szkolnych książek nie powszechnie zaleconych, i surowo zabronił zbyt częstą i nieusprawiedliwioną ważnemi powodami zmianę książek szkolnych. W tym jak i w innych względach zaszło wprawdzie zamieszanie przez zdarzenia roku 1848, których skutków niepodobném było od razu wykorzenić. Jeżeli zaś teraz jeszcze tu i ówdzie w używaniu jest książka szkolna wbrew wydanym przepisom, tedy podobne nadużycie natychmiast zostaje uchylone, gdy ministeryum o tem poweźmie wiadomość. Ten wypadek zdarzył się dopiéro niedawno z książką duchowną w Lipsku (Webera historya literatury niemieckiéj), którą pomimo kilku miejsc bardzo niestosownych, bez wiedzy ministerstwa miano zalecić uczniom pewnego gymnazyum, zkąd zrobiono wniosek, jakoby ministeryum zaprowadziło tę książkę.

VI.

Jako jedną z nowości najniebezpieczniejszych w skutkach swoich przedstawiają niektórzy egzamin maturitatis. Aż do najnowszych czasów zawisł był wstęp do właściwych nauk na uniwersytecie tylko od wykazania dobrego świadectwa z egzaminów i zachowania się w ostatniem półroczu. Przytém niepodobném było przeszkodzić, aby się wielu uczniów nieprzesuwało od kursu do kursu z pozornie dobremi zaświadczeniami nauczywszy się właśnie tego, czego na egzamin żądano, aby umieć wyrecytować, a potem — zapomnąć. Atoli całe wykształcenie gymnazyalne niedąży do mechanicznego uczenia się na pamięć, ale do prawdziwego umienia, do rzeczywistego przyswojenia sobie przedmiotu naukowego, do ostatecznego celu wszelkiego młodzieńczego wykształcenia, do równego rozwinięcia sił umysłowych, do ustalenia szlachetnego charakteru, słowem do tego, aby w młodzieży była „*mens sana in corpore sano.*“ Nie ostatni kres powinien decydować, czyli młodzieniec spokojnie wstąpić może do uniwersytetu, lecz od ogółu nauk, jakich nabył w gymnazyum.

Zaprzeczyć niemożna, że tu wielkie błędy mogą być popełniane, jeżeli się przy egzaminie nieocenia należycie wiedzy uczniów, jeżeli się egzamin nieodbywa tak, jak tego wymaga wzniosły cel do którego się dąży. Zadaleko posunięty idealizm, pedanterya, drobiazgowość mogą tu wiele a nawet wszystko popsuć. Chociaż głowa myśli, to czyn zależy od rąk. Nauczyciele i dyrektorowie muszą pełnić swój obowiązek, a ustanowieniem inspektorów gymnazyalnych utworzono organa, które kierują egzaminami maturitatis i o to mają staranie, aby się te egzamina wszędzie odbywały bezstronnie i bez przesadzonych wymagań. Niezapomniano także o postanowieniach transytorycznych, a ministeryum nieżąda bynajmniéj od uczniów, którzy gymnazyum w części według dawniejszego planu słuchali, tyle, ile wymagać będzie od uczniów, którzy odbędą nauki zupełnie według planu nowego.

VII.

Musimy zawsze znowu wracać do tego, jak niezbędnie są potrzebni dobrzy nauczyciele, aby się zamiary rządu przy reformie gymnazyów niestały złemi i zgubnemi. Wszystkie urządzenia ludzkie są niedoskonałe, ponieważ ci którzy je wykonywują, są niedoskonali i nimi zawsze zostaną. Do ideału można i należy dążyć, ale rzeczywistość pozostanie zawsze w odwodzie. Jednak zawsze możemy ulepszać i popierać to co dobre. To też jest zamiarem rządu względem nauczycieli gymnazyalnych. Fakultety filozoficzne urządzone nanowo służą głównie do kształcenia kandydatów zawodu nauczycielskiego w gymnazyach, miano staranie o to, aby młodzi ludzie przygotowujący się do zawodu nauczycielskiego w gymnazyach, osobną odbierali naukę w szczególnych gałęziach mianowicie w filologii, historyi, fizyce i aby się w tych przedmiotach praktycznie ćwiczyli. Z najzdolniejszych mężów w każdym zawodzie złożono komisye egzaminacyjne dla kandydatów zawodu nauczycielskiego w gymnazyach. Dochód nauczycieli gymnazyalnych podwyższono powszechnie dodatkami do płacy a zato zniesiono tak zwane korepetycye, kosztowne dla uczniów a demoralizujące dla nauczycieli.

Pomimo te wszystkie postanowienia dalecy jeszcze jesteśmy od celu. Powód ogólny i w naturze rzeczy leżący przytoczyliśmy już w początku tych artykułów, mianowicie że dopiéro w roku 1857

wyjdą pierwsi uczniowie, którzy całe gymnazyum według nowego planu słuchali.

Jednakże już teraz pojawiają się znaki lepszego stanu. Przedewszystkiem udzielają nauki religii z większą gorliwością i według skuteczniejszego planu. Metoda nauczania języków klasycznych, rozszerzona na wszystkie klasy gymnazyalne, nauka języka ojczystego, służą do pomnożenia i rozpowszechnienia gruntownych wiadomości filozoficznych i literackich, które potąd jak wiadomo tylko bardzo słabo u nas były rozszerzone. Największą wagę pokłada się na to, aby uczniowie w mowie i piśmie używali języka w sposób delikatny i szlachetny. Zbiory naukowe pomnożone zostały w ostatnich dwóch latach bardzo znacznie częścią z zasiłków publicznych, częścią hojnemi darami przyjaciół młodzieży. Widocznie mnoży się liczba zdatnych młodych nauczycieli. Byłoby to skromnością nie na swojem miejscu, zamilczać wszystkie te fakta.

Tym zaś przeciwnikom naszym, którym szczérze zależy na wychowaniu młodzieży, podajemy dłoń naszą do zgody, szczérze i serdecznie; przekonani jesteśmy, że jednego z nimi chcemy osiągnąć celu: wykształcenia bogobojnéj, szlachetnéj, statecznéj, do wszelkiego dobrego sposobnéj i dzielnéj młodzieży. Środki, które rząd ku temu wybrał dla uczniów gymnazyalnych, wyłożyliśmy szczerze i otwarcie. Czyli zasługują na czynione zarzuty, to najlepiéj dowiedzie skutek. Co do nas, spodziewamy się z pewnością skutków pomyślnych, a podzielamy tę pewność naszą z znaczną liczbą najdzielniejszych nauczycieli, nawet z nauczycielami takich zakładów, których egzystencya zupełnie niezawisłą jest od rządu.

Grodziec. R. 1229.

Henryk książę wrocławski przysądza wieś Grodziec Benedyktynom tynieckim.

innomine Sancte ac indiuidue trinitatis. Nemo prudens pia maior(um) facta dissoluit uel impugnat Omnibus enim| que a maioribus pie sunt collata et confirmata. pia debetur asuccessoribus reuerentia. Hac racione per | sancti spiritus gr(ati)am inductus ego **henricus** dux Zlesie et Cracouie deuotam ac laudabilem patruor(um) me|or(um) principum inclitor(um) mesiconis et lestconis largitionem qua monasterio ap(osto)lor(um) principis sancti petri | honore constructa tyncia uocato quandam uillam dictam **Grodez** perpetuo contulerunt sicut ineor(um) p(ri)uile|giis inde plenius confectis continetur et innouo et confirmo. scire cupiens n(ost)ros successores. q(ua)m p(rae)dictam uillam quidam comes nomine Segota sua p(rae)su(m)ptione contra iusticiam d(e)i ac dictor(um) p(ri)ncipum p(ri)uilegia amonasterio iam | dicto alienare temptauerat. Nobis igit(ur) in C(ra)couia ciuitate personalit(er) co(m)morantibus post mortem patrui n(ost)ri ducis | lestconis anno **M(i)ll(esim)o ducentesimo XXVIIII.** accedens ad n(ost)ram p(rae)sentiam do(mi)nus abbas lutfrid(us) inp(rae)dictum comit(em) Sego|ta(m) suis n(on) modicis querelis cora(m) nobis e(st) querelat(us). et nos d(eu)m solu(m) habentes p(ro) oc(u)lis cui(us) uniu(er)se uie mi(sericordi)a et u(er)itas p(er) | ip(su)m iustum iudiciu(m) fecim(us) sedendo p(ro)tribunali cu(m) n(ost)ris baronib(us) i(n)monte modico ad eccl(esi)am s(anc)(t)i michaelis die domini|ca sexto K(a)l(end)as feb(rua)rii q(uu)m cu(m) i(n) publicu(m) ut(er)que eoru(m) abb(a)s et Segota p(ro)tulisset suu(m) p(ri)uilegiu(m) taxantes p(ost) diutinu(m) et ueracissimu(m) iudiciu(m) Segota(m) cu(m) suo falso p(ri)uilegio fore calu(m)pniosu(m). abb(at)em uero et ei(us) p(ri)uilegia iusto d(e)i iudicio | p(er) om(ni)a iustificauim(us) Et ne cuiq(ua)m uel sup(ra)dictor(um) tantor(um) p(ri)ncipu(m) erga religiosos ta(m) uen(er)abilem deuoc(i)o(n)em uel n(ost)re | i(n)nouac(i)o(n)is et iusti iudicii confirmac(i)o(n)is robur tem(er)e uiolare liceat. pr(ae)sente(m) pagina(m) p(er)petuis ualit(ur)am te(m)p(or)ibus | auct(or)itatis n(ost)re sigillo ac legitima testiu(m) subsc(ri)pt(i)o(n)e co(m)munim(us) ac roboram(us) p(rae)dictam uillam **grodez** cu(m) om(n)ib(us) s(ui)s | p(er)tine(n)tiis beato ap(osto)lor(um) p(ri)ncipi petro i(n) tyncia(m) confere(n)tes p(er)petue donatio(n)is titulo p(ro) n(ost)rar(um) a(n)i(m)aru(m) et n(ost)ror(um) | seu successor(um). Siq(ui)s aut(em) hec uiolare p(rae)su(m)ps(er)it ad(e)o p(er)petuo sit da(m)pnand(us). amen. Testes aut(em) hii p(rae)sentes fuer(unt) Dux Sobeslaus fili(us) teobaldi ducis boemie. Stephan(us) palatin(us) Wratizlau(iensis). Marc(us) palatin(us) c(ra)cou(iensis Radoslaus iudex | curie. Clem(en)s fili(us) clem(en)tis. Magist(er) andreas frat(er) ei(us) p(rae)posit(us) S(an)c(t)i michaelis. Dom(i)n(us) p(ro)iectus abb(a)s zverine(n)s(is). Pet(r)us p(ri)or ei(us) | Do(mi)n(us) Crisan(us) subca(n)cellari(us).

W imię[1]) świętej i nierozdzielnej Trójcy. Kto roztropnością się kieruje, nie będzie niszczył dzieł świętobliwych przodków swoich ani się targał na nie; wszystko też co przodkowie pobożnym umysłem nadali i zatwierdzili, we czci i poszanowaniu u potomków być winno. Tym względem przeto Ja **Henryk** *książę na Sląsku i Krakowie[2]) za łaską Ducha świętego powodowany, ponawiamy i potwierdzamy o czem aby następcy Nasi wiedzieli, pragnąc nabożny i chwalebny zapis Stryjów Moich sławnej pamięci książąt Mieczysława i Leszka,[3]) którym jakto przywileje przez nich z tego powodu wydane szerzej opiewają, klasztorowi ku czci naczelnika Apostołów ś. Piotra wzniesionemu Tyńcem zwanemu wieś* **Grodziec**[4]) *rzeczoną wieczyście nadali, którą-to wieś komes imieniem Żegota uprzedzeniem swojem przeciw sprawiedliwości Bozkiej i przywilejom rzeczonych książąt pomienionemu klasztorowi zabrać kusił się. Tedy przed Nami w mieście Krakowie po śmierci Stryja Naszego księcia Leszka roku* **tysiącznego dwusetnego dziewiątego** *osobiście przebywającymi wniósł ksiądz opat Lutfryd do tronu obciążoną żałobę na przerzeczonego komesa Żegotę; My zaś Boga tylko, którego wszystkie drogi miłosierdziem i prawdą, przed oczyma mając, gwoli niego sprawiedliwy sąd uczyniliśmy, zasiadłszy trybunałem z baronami Naszymi na wzgórzu przy kościele świętego Michała w niedzielę dnia szóstego lutego, uznając, gdy opat i Żegota z osobna przywileje swoje przedłożyli, po długiem i nieomylnem rozpoznaniu rzeczy, Żegotę za potwarcę a przywilej jego za podrobiony, opata zaś i przywileje jego słusznym Boga wyrokiem cale usprawiedliwiając. Aby jednak nikomu ani tej czcigodnej pomienionych tak znamienitych książąt ku zakonnikom względności ani prawomocności Naszego ponowienia i zatwierdzenia sprawiedliwego sądu sprośnie naruszyć nie było wolno, niniejsze po wsze czasy moc obowięzującą zachować mające pismo pieczęcią dostojeństwa naszego tudzież prawnym świadków przypisem uświęcamy i utwierdzamy, nadając przerzeczoną wieś* **Grodziec** *ze wszystkiemi przynależytościami apostołów naczelnikowi świętemu Piotrowi w Tyńcu mianem wiecznej darowizny dla zbawienia duszy Naszej i potomstwa Naszego. Gdyby atoli kto niniejsze naruszyć poważył się, tego oby Bóg wiecznie potępił, co niech się tak stanie. Obecnymi przytem świadkami byli: książę Sobiesław syn czeskiego książęcia Teobalda, Szczepan wojewoda wrocławski, Marek wojewoda krakowski, Radosław sędzia nadworny, Klemens syn Klemensa, magister Andrzej brat jego proboszcz od świętego Michała, nowoobrany ksiądz opat zwierzyniecki[5]), Piotr przeor jego, pan Kryzan podkanclerzy.*

W wązkiéj na pół cala zagiętce znajdują się w oddaleniu na dwa cale od bocznych krawędzi rozerznięcia świadczące, że ten dokument dwie dziś zaginione ztwierdzały pieczęcie. Na stronie odwrotnéj tego na pergaminie pisanego zabytku są cztéry położone napisy które według dawności tu z kolei zamieszczamy: 1szy

De grodez — co znaczy: **O Grodcu**

równoczesny samemu przywilejowi, bo tą samą pisany ręką; 2gi jak się zdaje z XIV. wieku

p(riv)uilegiu(m) henrici duc(is) | qui (con)firmat d(e)c(ret)a p(ri)uilegior(um) | patruor(um) suor(um) Meskonis et | lestkonis sup(er) grodziecz q(uem) t(en)ebat Szegota comes

Przywilej książęcia Henryka, potwierdzający wyroki przywilejów stryjów swoich Mieczysława i Leszka na Grodziec, który dzierżył komes Żegota.

3ci z wieku XVI. zda się pochodzić, i brzmi następnie

Centesimum Quinquagesimu(m) Quar|tum	*Setny pięćdziesiąty czwarty t. j. przywilej*

Ostatni nareście makaroniczny:

„Na Grodec Priuilegium | 1229“ bez wątpienia ręka XVII. wieku nakreśliła.

Pierwot tego starożytnego a treścią nader ważnego zabytku przechowuje zakład narodowy imienia Ossolińskich.

Lwów, 21go grudnia 1851. W. F.

P r z y p i s k i.

1) W tekście łacińskim opuszczona wstępna głoska I, która jak zwykle ozdobnie wypisaną być miała. — 2) Opiekun Bolesława wstydliwego. — 3) Mieczysława starego księcia wielkopolskiego i Leszka białego książęcia na Sandomirzu, którzy kolejno po sobie na księztwo krakowskie następowali. — 4) Także Grojcem zwany, wieś niegdyś w księstwie oświęcimskiem dziś w obwodzie wadowickim leżąca. — 5) Zwierzyniec wioska z klasztorem pod Krakowem.

Podróże po Bieskidach,

czyli:

opisanie gór karpackich, zawartych pomiędzy źródłami Wisły i Sanu.

Przez Ludwika Zejsznera.

(Dalszy ciąg. Ob. Dod. tyg. N. 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49 i 50.)

Okolica pomiędzy Czorsztynem, Czerwonym Klasztorem i Szczawnicą, czyli małego pasma zwanego Pieninami, należy do najmilszych w całych Bieskidach. Niéma tam owych wielkich widoków, tych niebotycznych szczytów, co zadziwieniem przejmują duszę; przeciwnie, widoki tu uderzają niespodziewaną rozmaitością i mają tyle przyjemnego, że się wydaje, jakby to był ogród z najwytworniejszym smakiem założony. Wszystkie góry są tutaj kończaste, licznemi najeżone skałami, wydobywającemi się z pośrodka zielonych kobierców, a pomiędzy niemi wije się szumny Dunajec. Naprzeciw dworu Czorsztyna, stérczy nad Dunajcem potężna skała różowego marmuru; jestto ta sama warstwa, którąśmy pod Rogoźnikiem poznali, a która zawiéra wielkie ammonity, mające wielkość małych kół. Na podobnéjże skale, nierównie wyższéj, stérczą reszty z murów zamku czorsztyńskiego, który niedawno rozebrał nowy właściciel i browar z niego wystawił. Jakie były pobudki do budowania zamków na wysokościach, nie chcemy się w to wdać; to jednakże nie ulega wątpliwości, że nierównie były szlachetniejsze, niż czasy, w których wódczani spekulanci obdziérają okolicę z jéj historycznego uroku. Początek założenia tego zamku ginie w pomroce czasu; już go Kazimiérz W. odnowił i wzmocnił. Nieraz zamek ten był siedzibą łotrostwa, i tak: za Władysława Jagiełły, pomiędzy rokiem 1398 i 1403, dwaj naczelnicy zbójów Grot Słupecki, herbu Rawicz i Jan Rogala, kasztelan włocławski, wywołani z kraju za zabicie Jana Ossolińskiego, kasztelana wiślickiego, tu osiedli i rabowali okoliczne sioła; tu także łupili kupców jadących do Węgier i mnóstwo ludzi w zamku więzili. Tę zuchwałość nie mógł ścierpieć Władysław Jagiełło, z dworskim ludem zdobył zamek, a winowajców ukarał. Znowu w. r. 1434 zagnieździli się tutaj rabusie składający się z Czechów i Rusinów, i napadali na Węgrów i krajowców. Podczas buntów kozackich Al. Napierski przez Chmielnickiego poduszczony, osadził się w r. 1651 w tym zamku i łupił okolicę; samemu nawet Krakowu zagrażając. Położył temu koniec Piotr Gębicki biskup krakowski, zebrawszy własnym kosztem wojsko, i Napierskiego schwytanego gardłem ukarał. W r. 1655 uchodząc przed Szwedami Jan Kazimiérz, chciał się tu schronić, ale nadciągające wojska najezdników, zmusiły go do udania się do Węgier. Lustracya z r. 1765 świadczy, że już wtedy zamek ten bardzo spustoszał. Teraz z owéj piérwszéj świetności, pozostała tylko część ściany, z kilkoma otworami dawnych okien i potężną bramą.

Naprzeciw Czorsztyna wznosi się również okazale zamek niedziecki, przy wiosce Niedzica, na prawym brzegu Dunajca, na stroméj skale, o którą rozbijają się jego zielone nurty. Nazywają go także Dunajeckim, *Arx Dunajetz.* Niedawno kazał go baron Paluczaj wyporządzić. Majętny ten obywatel węgierski, kochał się nadzwyczajnie w dawnych zamkach, i między innemi uczynił mieszkalnym i ten, o którym mówimy. W opustoszałych murach powstały obszerne a pyszne sale; nadzwyczajnie towarzyski Paluczaj, z serdeczną gościnnością podejmował każdego zwiedzającego; często trzeba było kilka dni mimowolnie pozostawać w towarzystwie uprzejmego właściciela, i używać najwyborniejszego soku latorośli węgierskiéj, w który obfitowały obszerne piwnice. Kiedym ten zamek oglądał, zmarł już jego wskrzesiciel; służba żałośnie wspominała swego ukochanego pana i owe wesołe towarzystwa biesiadników. Teraz wróciła dawna cisza, tylko czasem słychać brzęk kajdan więźniów, za drobniejsze przewinienia tutaj osadzonych.

Nad drogą ku Sromowcom, sławnéj wiosce z obfitego połowu łososi, stérczą ogromne ściany wapienia, podzielone w warstwy; są one pochylone na południe pod wielkim kątem, niekiedy stoją prostopadle albo wiją się esowato. Poniżéj Staréj Wsi, po niemiecku nazywanéj *Alt-Dorf,* gdzie tenże sam szczep polski mieszka co w Czorsztynie, zwraca się znowu Dunajec na wschód, i przedziéra się przez Pieniny. Małe to niewysokie pasmo, ciągnie się z zachodu na wschód, na przestrzeni około $1\frac{1}{2}$ mili długiéj, a $\frac{3}{4}$ szérokiéj, i wapieniowi ammonitowemu winno swe malownicze postacie. P. Maciejowski wyprowadza źródłosłów Pienin z języka bretońskiego, jednego ze szczepów celtyckich, w którym penn, pen oznacza szczyt, górę, i upatruje podobieństwo w nazwie Pienin z *Alpes Peninae.* Aczkolwiek niepospolitą erudycyą odznacza się ten wywód, sądzę jednak, że ta nazwa może miéć początek w naszym języku. Szybko płynący Dunajec przedziérający się przez to skaliste pasmo, zmienia w pianę swe szmaragdowe wody, i na całéj drodze pomiędzy górami ma powierzchnią zupełnie białą; od téj uderzającéj własności rzeki, zdaje się pochodzić nazwa Pienin. Podhalanie i inni karpaccy górale powszechnie od najbliższych przyrodzonych własności zwykli brać swe nazwy; bez końca jest białych i czarnych rzék, stawów i gołych, opalonych wirchów; łatwo być zatém może, że od piany okrywającéj Dunajec, Pieniny otrzymały swą nazwę. W całych karpatach nie znam milszéj okolicy nad Pieniny; większéj rozmaitości widoków, bujniejszych drzew, czystszych wód, trudno znaleźć w mniejszéj przestrzeni nagromadzonych.

Z północnéj strony od Krościenka, pasmo Pienin wydaje się jak potężna równia pochyła, zielonym trawnikiem okryta; szczyt tylko jeżą skały, wystające z pośrodka czarnego lasu świerkowego. Zupełnie odmienne wejrzenie ma to pasmo od strony południowéj; od Czerwonego Klasztoru wydaje się, jakby zbiór iglic i skałek w piramidę złożonych, ze ściętym wiérzchem. Mieszanina dzikich skał i cudnéj zieloności polan, lub gromadek drzew na skałach zawieszonych, i owe przeciwieństwo martwéj i żyjącéj przyrody, głównie wywiérają tu urok. Prawie na najwyższéj części Pienin zwanéj Korona *(Mons Coronae)*, są jeszcze resztki muru klasztoru św. Kunegundy, który wystawił Bolesław Wstydliwy, dla chroniącéj się żony przed napadami Tatarów, odznaczający się charakterem naszego średniego wieku. Już w XV. wieku upadł ten gmach. Hussyci przenosząc z Czech do Węgier nowości religijne, niezmiernie kraj spustoszyli; około r. 1433 przyległy zamek spiski, Lubownia, opanowali i zniszczyli, a zapewne w tym czasie toż samo zrobili z niedaleko leżącym klasztorem pienińskim. Że Hussyci w północnych Węgrach znacznie się rozpostarli, dowodzi owe łatwe przyjęcie w głębokich dolinach Liptowa i Spiża zasad Lutra, i tradycya o nich w uściech ludu żyjąca. Zwyczajnie goście szczawniccy odprawiają pielgrzymkę do owych szczątków klasztoru św. Kunegundy na Pieninach. Droga prowadzi od Krościenka po dolinach ozdobnych świéżą zielonością i wesołemi lasami świerkowemi; blisko szczytu stérczą wapienne skały, a na nich są kupki wybornego czarnoziemiu, na którym rosną kwiaty cudnéj barwy. Sąto same tak nazwane rośliny alpejskie, właściwe wysokim górom. W téj pięknéj okolicy, prawie na samym szczycie góry, widać kawał muru wystawionego z ciosowych kamieni; jestto jedyny szczątek z królewskiego klasztoru.

Zupełnie odmienne wejrzenie mają Pieniny płynąc na Dunajcu, przedzierającym się przez to skaliste pasemko. Widoki tak są przyciągające, że szczawniccy goście zwykli się na ten spacer w większem towarzystwie wybiérać. Z rana wypływa ze Sromowców, wioski przyległéj Czorsztynowi, flotylla z 10 — 15 podwójnych łodzi złożona. Trzeba łodzie po dwie z sobą łączyć, ponieważ z pni świerkowych wydłubane, łatwo są wywrotne. Towarzystwo poprzedza powszechnie muzyka na oddzielnéj łodzi, na drugiéj zaś artylerya strzelająca z moździerzy w miejscach gdzie się echo odbija. W środku drogi odpoczywa towarzystwo przy Czerwonym Klasztorze, a z góry Pienin wita podróżnych inne towarzystwo, które nie chciało zawierzyć wodom swego życia. C. d. n.

Główny Redaktor M. Srzeniawa Sartyni. Z c. k. galic. Drukarni rządowéj.

A.

Główna tablica krajowa

urodzonych i umarłych w prowincyi Galicyi w roku wojskowym 1850.

Urodziło się

Obwody	w roku 1849	w roku 1850 podług płci: chłopców	dziewcząt	religii: katolików obrządku łacińskiego	obrządku greckiego	obrządku ormiańskiego	niekatolików wyznania augsburskiego	helweckiego	nieunitów	żydów	ogół roku wojskowego 1850	porównanie lat w roku 1850 w porównaniu z rokiem 1849: więcej	mniej	Ogółem roku nieobjęte dzieci nieżywe urodzone: chłopcy	dziewczęta
Główne miasto Lwów	3165	1643	1439	1798	426	1	69	1	—	787	3082	—	83	102	79
reszta obwodu	6076	2974	2827	1855	3601	—	133	3	—	209	5801	—	275	33	17
Razem	9241	4617	4266	3653	4027	1	202	4	—	996	8883	—	358	135	96
Wadowicki	11123	5990	5612	11333	—	—	83	—	—	186	11602	479	—	133	78
Bocheński	9209	4497	4315	8622	—	—	4	—	—	186	8812	—	397	96	61
Sandecki	8933	4321	3854	7041	923	—	81	—	—	130	8175	—	758	60	46
Jasielski	10520	4693	4568	7728	1290	—	—	—	—	243	9261	—	1259	83	70
Tarnowski	12091	5939	5458	10862	—	—	49	—	—	486	11397	—	694	101	90
Rzeszowski	13686	6742	6090	11845	377	—	19	—	—	591	12832	—	854	79	90
Sanocki	10892	4912	4623	3988	5156	—	49	—	—	342	9535	—	1357	24	22
Samborski	12334	5578	5325	1887	8542	—	119	48	—	307	10903	—	1431	52	42
Przemyski	11027	5840	5302	3128	7371	—	83	—	—	560	11142	115	—	226	402
Żółkiewski	11417	5666	5496	2054	8520	—	26	20	—	542	11162	—	255	49	34
Złoczowski	12651	6420	6071	2785	8285	—	156	4	—	1288	12491	—	360	63	49
Brzeżański	10842	5106	4830	2003	7355	—	11	—	—	567	9936	—	906	37	24
Stryjski	10253	4378	4230	963	6918	—	88	3	—	636	8608	—	1644	36	25
Stanisławowski	12591	6123	5835	1765	9514	15	48	2	—	614	11958	—	633	18	8
Kołomyjski	11357	5728	5416	1050	9646	67	25	—	—	356	11144	—	213	17	18
Tarnopolski	11424	5842	5512	3684	6964	—	4	—	—	702	11354	—	70	30	23
Czortkowski	11260	5697	5273	2204	8107	—	7	—	—	652	10970	—	290	11	11
c. k. wojsko	26	18	22	30	—	—	1	—	—	—	40	14	—	1	1
Ogół	201076	98107	92098	86634	92968	83	1055	81	—	9384	190205	608	11479	1291	1190
		190205		190205								10871			

Umarło

Obwody	w roku 1849	w roku 1850 podług płci: chłopców	dziewcząt	religii: katolików obrządku łacińskiego	obrządku greckiego	obrządku ormiańskiego	niekatolików wyznania augsburskiego	helweckiego	nieunitów	żydów	wieku: od urodzenia do 1. roku	od 1. do 4 lat	od 4—20 lat	od 20—40 lat	od 40—60 lat	od 60 do 80 lat	od 80—100 lat	od 100 lat dalej	rodzaju śmierci na chorobę: zwyczajną	miejscową	epidemię	ospę	gwałtownie: z samobójstwa	na wściekliznę	zamordowani	z przypadku	śmiercią ukarani	ogół roku wojskowego	porównanie lat w roku 1850 w porównaniu z rokiem 1849: więcej	mniej	Porównanie urodzonych z umarłymi w roku wojskowym 1850, urodziło się niż umarło: więcej	mniej
Główne miasto Lwów	3023	1608	1588	1818	528	4	72	3	6	765	813	440	337	557	613	366	66	4	2989	61	61	61	7	—	3	14	—	3196	173	—	—	114
reszta obwodu	5319	2470	2334	1823	3770	—	64	3	—	144	1792	815	644	485	640	374	52	2	4480	81	96	95	7	—	6	38	1	4804	—	515	997	—
Razem	8342	4078	3922	3641	4298	4	136	6	6	909	2605	1255	981	1042	1253	740	118	6	7469	142	157	156	14	—	9	52	1	8000	—	342	883	—
Wadowicki	15352	4005	4324	8137	—	—	57	—	—	135	2430	939	1409	1253	1408	789	90	11	7808	222	180	31	4	—	4	80	—	8329	—	7023	3273	—
Bocheński	14573	3452	3454	6645	—	—	5	—	—	256	1931	903	1176	1056	1114	623	93	10	6313	222	231	65	6	—	4	62	3	6906	—	7667	1906	—
Sandecki	9046	2453	2536	4196	625	—	77	—	—	91	1338	666	767	758	845	517	88	10	4526	142	190	14	7	1	7	101	1	4989	—	4057	3186	—
Jasielski	12169	3277	3187	5469	851	—	—	—	—	144	1899	776	1202	930	1008	577	70	2	5944	149	253	16	11	1	8	79	3	6464	—	5705	2797	—
Tarnowski	13341	4559	4429	8554	—	—	24	—	—	410	2651	1263	1430	1338	1405	776	107	18	8136	367	371	40	7	—	6	59	2	8988	—	4353	2409	—
Rzeszowski	12408	5040	4791	9120	295	—	10	—	—	406	2792	1476	1486	1364	1553	974	174	12	9112	119	416	36	3	2	5	107	1	9831	—	2577	3001	—
Sanocki	8473	2988	2950	2543	3239	—	21	—	—	135	1520	718	1093	851	1075	616	63	2	5595	65	162	4	7	—	5	100	—	5938	—	2535	3597	—
Samborski	9541	3847	3756	1514	5775	—	53	35	—	226	2259	1102	1165	1044	1226	739	67	1	7009	214	282	4	8	—	7	77	2	7603	—	1938	3300	—
Przemyski	10942	4067	3939	2356	5225	—	38	—	—	387	2470	974	1134	1158	1441	748	75	6	7598	175	173	4	6	—	6	43	1	8006	—	2936	3136	—
Żółkiewski	9135	4151	4173	1587	6317	—	9	17	—	494	2513	1368	1050	1006	1438	858	90	1	7222	436	555	27	6	—	10	68	—	8324	—	811	2838	—
Złoczowski	9714	4551	4319	2016	5700	—	82	2	1	1069	2681	1585	1090	985	1397	905	135	2	7998	353	382	58	16	—	4	58	1	8870	—	844	3621	—
Brzeżański	8469	3909	3615	1610	5479	—	4	—	—	431	2225	1402	1075	854	1276	643	47	2	7039	97	275	47	9	—	2	55	—	7524	—	945	2412	—
Stryjski	7572	3113	2881	697	4853	—	43	2	—	399	1796	934	919	745	1009	512	76	3	5321	158	434	17	10	—	—	49	5	5994	—	1578	2614	—
Stanisławowski	9897	4406	4506	1350	6764	14	28	2	—	754	2632	1627	1238	1016	1405	884	108	2	7837	356	529	87	4	4	4	90	1	8912	—	985	3046	—
Kołomyjski	9344	4166	4134	770	7127	61	10	—	—	332	2742	1392	971	938	1311	863	83	2	7572	468	141	24	8	10	9	68	—	8300	—	1044	2844	—
Tarnopolski	9522	4716	4514	3056	5461	—	5	—	—	708	2577	1907	1241	1081	1482	848	91	3	8751	58	336	19	16	1	1	47	1	9230	—	292	2124	—
Czortkowski	8397	4259	3862	1527	6074	—	5	—	—	515	1878	1572	1408	1065	1367	767	63	1	7760	152	111	28	15	—	7	48	—	8121	—	276	2840	—
c. k. wojsko	1165	968	11	491	256	1	38	20	159	14	5	10	32	838	89	5	—	—	863	—	96	1	13	—	—	6	—	979	—	186	—	939
Ogół	187402	72005	69303	65279	67239	80	645	84	166	7815	40944	21867	20867	19322	23102	13474	1638	94	129873	3925	5274	678	170	19	98	1249	22	141308		46094	49836	939
		141308		141308							141308								141308											48897	

A.

Landes-Haupt-Tabelle

der in der Provinz Galizien im Militär-Jahre 1850 Gebornen und Gestorbenen.

Kreise	Geboren: Im Jahre 1849	Im Jahre 1850 untergetheilt nach: Geburt: Männlich	Weiblich	Religion: Katolisch: Ritus latini	Ritus graeci	Armenisch	Akathol. Confession: Augsburger	Helvetischer	Griechisch nicht unirt	Juden	Summa des Militär-Jahres 1850	Vergleich der Jahre 1850 gegen 1849: Mehr	Weniger	In der Summe des Jahres nicht enthaltenen Todtgeborenen: Männlich	Weiblich
Hauptstadt Lemberg	3165	1643	1439	1798	426	1	69	1	—	787	3082	—	83	102	79
der übrige Kreis	6076	2974	2827	1855	3601	—	133	3	—	209	5801	—	275	33	17
Zusammen	9241	4617	4266	3653	4027	1	202	4	—	996	8883	—	358	135	96
Wadowice	11123	5990	5612	11333	—	—	83	—	—	186	11602	479	—	133	78
Bochnia	9209	4497	4315	8622	—	—	4	—	—	186	8812	—	397	96	61
Sandec	8933	4321	3854	7041	923	—	81	—	—	130	8175	—	758	60	46
Jasło	10520	4693	4568	7728	1290	—	—	—	—	243	9261	—	1259	83	70
Tarnow	12091	5939	5458	10862	—	—	49	—	—	486	11397	—	694	101	90
Rzeszow	13686	6742	6090	11845	377	—	19	—	—	591	12832	—	854	79	90
Sanok	10892	4912	4623	3988	5156	—	49	—	—	342	9535	—	1357	24	22
Sambor	12334	5578	5325	1887	8542	—	119	48	—	307	10903	—	1431	52	42
Przemyśl	11027	5840	5302	3128	7371	—	83	—	—	560	11142	115	—	226	402
Żołkiew	11417	5666	5496	2054	8520	—	26	20	—	542	11162	—	255	49	34
Złoczow	12851	6420	6071	2785	8285	—	156	4	—	1288	12491	—	360	63	49
Brzeżan	10842	5106	4830	2003	7355	—	11	—	—	567	9936	—	906	37	24
Stry	10253	4378	4230	963	6918	—	88	3	—	636	8608	—	1644	36	25
Stanislau	12591	6123	5835	1765	9514	15	48	2	—	614	11958	—	633	18	8
Kolomea	11357	5728	5416	1050	9646	67	25	—	—	356	11144	—	213	17	18
Tarnopol	11424	5842	5512	3684	6964	—	4	—	—	702	11354	—	70	30	23
Czortkow	11260	5697	5273	2204	8107	—	7	—	—	652	10970	—	290	11	11
k. k. Militair	26	18	22	39	—	—	1	—	—	—	40	14	—	1	1
Summa	201076	98107	92098	86634	92968	83	1055	81	—	9384	190205	608	11479	1291	1190
		190205		190205								10871			

Kreise	Gestorben: Im Jahre 1849	Im Jahre 1850 untergetheilt nach: Geschlecht: Männlich	Weiblich	Religion: Katolisch: Ritus latini	Ritus graeci	Armenisch	Akatholisch Confession: Augsburger	Helvetischer	Griechisch nicht unirt	Juden	Alter: Von der Geburt bis 1 Jahr	Von 1 bis 4 Jahre	Von 4 bis 20 Jahre	Von 20 bis 40 Jahre	Von 40 bis 60 Jahre	Von 60 bis 80 Jahre	Von 80 bis 100 Jahre	Von 100 weiter hinab
Hauptstadt Lemberg	3023	1608	1588	1818	528	4	72	3	6	765	813	440	337	557	613	366	66	4
der übrige Kreis	5319	2470	2334	1823	2770	—	64	3	—	144	1792	815	644	485	640	374	52	2
Zusammen	8342	4078	3922	3641	3298	4	136	6	6	909	2605	1255	981	1042	1253	740	118	6
Wadowice	15352	4005	4324	8137	—	—	57	—	—	135	2430	939	1409	1253	1408	789	90	11
Bochnia	14573	3452	3454	6645	—	—	5	—	—	256	1931	903	1176	1056	1114	623	93	10
Sandec	9046	2453	2536	4196	625	—	77	—	—	91	1338	666	767	758	845	517	88	10
Jasło	12169	3277	3187	5469	851	—	—	—	—	144	1899	776	1202	930	1008	577	70	2
Tarnow	13341	4559	4429	8554	—	—	24	—	—	410	2651	1263	1430	1338	1405	776	107	18
Rzeszow	12408	5040	4791	9120	295	—	10	—	—	406	2792	1476	1486	1364	1553	974	174	12
Sanok	8473	2988	2950	2543	3239	—	21	—	—	135	1520	718	1093	851	1075	616	63	2
Sambor	9541	3847	3766	1514	5775	—	53	35	—	226	2259	1102	1165	1044	1226	739	67	1
Przemyśl	10942	4067	3939	2356	5225	—	38	—	—	387	2470	974	1134	1158	1441	748	75	6
Żołkiew	9135	4151	4173	1587	6217	—	9	17	—	494	2513	1368	1050	1006	1438	858	90	1
Złoczow	9714	4551	4319	2016	5700	—	82	2	1	369	2681	1585	1090	985	1397	995	135	2
Brzeżan	8469	3909	3615	1610	5479	—	4	—	—	431	2225	1402	1075	854	1276	643	47	2
Stry	7572	3113	2881	697	4853	—	43	2	—	399	1796	934	919	745	1009	512	76	3
Stanislau	9897	4406	4506	1350	6764	14	28	2	—	754	2632	1627	1238	1016	1405	884	108	2
Kolomea	9344	4166	4134	770	7127	61	10	—	—	332	2742	1392	971	938	1311	863	83	2
Tarnopol	9522	4716	4514	3056	5461	—	5	—	—	708	2577	1907	1241	1081	1482	848	91	3
Czortkow	8397	4259	3862	1527	6074	—	5	—	—	515	1878	1572	1408	1065	1367	767	63	1
k. k. Militair	1165	968	11	491	256	1	38	20	159	14	5	10	32	838	89	5	—	—
Summa	187402	72005	69303	65279	67239	80	645	84	166	7815	40944	21867	20867	19322	23102	13474	1638	94
		141308		141308							141308							

Kreise	Todesart: Krankheit: Gewöhnliche	Ortskrankheit	Epidemie	Blattern	Gewaltsam: Selbstmord	Hundswuth	Ermordete	Verunglückte	Justifizirte	Summe des Militär-Jahres 1850	Vergleich der Jahre 1850 gegen 1849: Mehr	Weniger	Vergleich der Gebornen und Gestorbenen im Militair-Jahre 1850: mehr geboren als gestorben	weniger geboren als gestorben
Hauptstadt Lemberg	2989	61	61	61	7	—	3	14	—	3196	173	—	—	114
der übrige Kreis	4480	81	96	95	7	—	6	38	1	4804	—	515	997	—
Zusammen	7469	142	157	156	14	—	9	52	1	8000	—	342	883	—
Wadowice	7808	222	180	31	4	—	4	80	—	8329	—	7023	3273	—
Bochnia	6313	222	231	65	6	—	4	62	3	6906	—	7667	1906	—
Sandec	4526	142	190	14	7	1	7	101	1	4989	—	4057	3186	—
Jasło	5944	149	253	16	11	1	8	79	3	6464	—	5705	2797	—
Tarnow	8136	367	371	40	7	—	6	59	2	8988	—	4353	2409	—
Rzeszow	9112	149	416	36	3	2	5	107	1	9831	—	2577	3001	—
Sanok	5595	65	162	4	7	—	5	100	—	5938	—	2535	3597	—
Sambor	7009	214	282	4	8	—	7	77	2	7603	—	1938	3300	—
Przemyśl	7598	175	173	4	6	—	6	43	1	8006	—	2936	3136	—
Żołkiew	7222	436	555	27	6	—	10	68	—	8324	—	811	2838	—
Złoczow	7998	353	382	58	16	—	4	58	1	8870	—	844	3621	—
Brzeżan	7039	97	275	47	9	—	2	55	—	7524	—	945	2412	—
Stry	5321	158	434	17	10	—	—	49	5	5994	—	1578	2614	—
Stanislau	7837	356	529	87	4	4	4	90	1	8912	—	985	3046	—
Kolomea	7572	468	141	24	8	10	9	68	—	8300	—	1044	2844	—
Tarnopol	8751	58	336	19	16	1	1	47	1	9230	—	292	2124	—
Czortkow	7760	152	111	28	15	—	7	48	—	8121	—	276	2849	—
k. k. Militair	863	—	96	1	13	—	—	6	—	979	—	186	—	939
Summa	129873	3925	5274	678	170	19	98	1249	22	141308		46094	49836	939
	141308												48897	

B.

Główna tablica krajowa

zaślubionych w prowincyi Galicyi w roku wojskowym 1850.

Obwody	w roku 1849	w roku wojskowym 1850 podług: religii – katolików: obrządku łacińskiego	religii – katolików: obrządku greckiego	religii – katolików: obrządku ormiańsk.	religii – niekatolików wyznania: augsburskiego	religii – niekatolików wyznania: helweckiego	religii: mieszanych	religii: nieunitów	religii: żydów	stanu: obydwoje wolnych	stanu: obydwoje owdowiałych	stanu: mieszanych	wieku – mężczyzn: do 24 lat	wieku – mężczyzn: od 24—30 lat	wieku – mężczyzn: od 30—40 lat	wieku – mężczyzn: od 40—50 lat	wieku – mężczyzn: od 50—60 lat	wieku – mężczyzn: od 60 dalej lat	wieku – kobiet: do 20 lat	wieku – kobiet: od 20—24 lat	wieku – kobiet: od 24—30 lat	wieku – kobiet: od 30—40 lat	wieku – kobiet: od 40—50 lat	wieku – kobiet: od 50 dalej lat	Ogół roku wojskowego 1850	Porównanie lat w roku 1850: więcej	Porównanie lat w roku 1850: mniej
Główne miasto Lwów	507	383	104	4	37	2	13	—	57	449	46	105	81	182	197	102	28	10	62	109	207	145	58	10	600	93	—
reszta obwodu	1455	450	841	—	35	—	7	—	—	885	93	355	493	384	280	134	32	10	388	360	340	177	59	9	1333	—	122
	1962	833	945	4	72	2	20	—	57	1334	139	460	574	566	477	236	60	20	450	469	547	331	117	19	1933	—	29
Wadowicki	3662	3771	—	—	28	—	22	—	22	2008	589	1264	837	1286	987	495	207	31	873	897	1137	690	215	31	3843	181	—
Bocheński	2162	2888	—	—	—	—	6	—	2	1384	476	1036	602	972	715	392	172	43	688	627	845	537	174	25	2896	734	—
Sandecki	2308	1839	282	—	23	—	2	—	12	1215	335	608	525	702	540	254	101	36	629	546	524	329	107	23	2158	—	150
Jasielski	2649	1996	509	—	—	—	3	—	25	1350	368	815	622	811	618	335	123	24	790	570	598	429	129	17	2533	—	116
Tarnowski	3096	3031	—	—	11	—	1	—	30	1663	428	982	749	1050	691	379	163	41	911	7 6	773	439	185	29	3073	—	23
Rzeszowski	3559	3027	113	—	—	—	3	—	8	1830	330	991	1016	946	639	354	154	42	1115	774	690	396	149	27	3151	—	408
Sanocki	2938	976	1358	—	11	—	2	—	5	1449	287	616	861	684	506	217	76	8	934	556	490	279	85	8	2352	—	586
Samborski	3335	455	2443	—	21	11	63	—	—	1977	277	739	1195	819	552	315	94	18	1207	698	656	297	112	23	2993	—	342
Przemyski	2906	840	2149	—	11	—	9	—	1	1969	271	770	1065	849	639	344	98	18	1012	791	671	388	124	24	3010	104	—
Żółkiewski	2852	502	2278	—	11	1	5	—	4	1955	218	628	1208	693	550	262	84	4	1108	711	554	323	96	9	2801	—	51
Złoczowski	2948	684	1978	—	28	—	9	—	14	1943	213	557	1014	834	507	273	72	13	1002	710	597	300	85	19	2713	—	235
Brzeżański	2794	501	2022	—	—	—	21	—	5	1732	265	552	854	771	522	281	101	20	828	622	603	368	111	17	2549	—	245
Stryjski	2550	243	1915	—	14	1	9	—	6	1490	215	483	771	690	398	228	88	13	876	552	444	211	85	20	2188	—	362
Stanisławowski	3121	693	2408	7	8	2	6	—	3	2162	259	706	1135	985	544	330	108	25	1267	796	614	303	114	33	3127	6	—
Kołomyjski	2934	273	2678	19	—	—	5	—	—	2115	218	642	1376	780	457	232	108	22	1251	845	530	239	80	30	2975	41	—
Tarnopolski	2959	897	1641	—	2	—	—	—	5	1687	270	588	985	698	491	278	79	14	1063	529	554	308	82	9	2545	—	414
Czortkowski	2794	595	2213	—	2	—	3	—	8	1896	314	611	1022	930	484	274	88	23	1129	702	590	265	110	25	2821	27	—
c. k. wojsko	8	38	4	—	—	—	8	—	1	45	—	6	—	16	26	8	1	—	6	17	18	10	—	—	51	43	—
Razem	51537	24082	24936	30	242	17	197	—	208	31204	5472	13036	16411	15082	10340	5487	1977	415	17139	12148	11435	6442	2160	388	49712	1136	2961
		49712								49712			49712						49712							1825	

B.

Landes-Haupt-Tabelle

der in der Provinz Galizien im Militär-Jahre 1850 Getrauten.

Kreise	Im Militär-Jahre 1849	Im Militär-Jahre 1850 abgetheilt nach: Religion: Katholisch: Rit. latini	Katholisch: Rit. graeci	Katholisch: armenisch	Akatholisch: Augsburgisch. Confession	Akatholisch: Helvetischer Confession	Vermischt	Griechisch nicht unirt	Jüdisch	Stand: Beide Theile ledig	Stand: Beide Theile verwitwet	Stand: Vermischt	Alter: Männlicher Seits: bis 24 Jahren	von 24 bis 30 Jahren	von 30 bis 40 Jahren	von 40 bis 50 Jahren	von 50 bis 60 Jahren	von 60 u. mehr Jahren	Weiblicher Seits: bis 20 Jahren	von 20 bis 24 Jahren	von 24 bis 30 Jahren	von 30 bis 40 Jahren	von 40 bis 50 Jahren	von 50 u. mehr Jahren	Summe des Militär-Jahres 1850	Vergleich der Jahre: Im Jahre 1850 mehr	Im Jahre 1850 weniger
Hauptstadt Lemberg	507	383	104	4	37	2	13	—	57	449	46	105	81	182	197	102	28	10	62	109	207	154	58	10	600	93	—
Der übrige Kreis	1455	450	841	—	35	—	7	—	—	885	93	355	493	384	280	134	32	10	388	360	340	177	59	9	1333	—	122
Zusammen	1962	833	945	4	72	2	20	—	57	1331	139	460	574	566	477	236	60	20	450	469	547	331	117	19	1933	—	29
Wadowice	3662	3771	—	—	28	—	22	—	22	2008	589	1264	837	1236	987	495	207	31	873	897	1137	690	215	31	3843	181	—
Bochnia	2162	2888	—	—	—	—	6	—	2	1384	476	1036	602	972	715	392	172	43	688	627	845	537	174	25	2896	734	—
Sandec	2308	1839	282	—	23	—	2	—	12	1215	335	608	525	702	540	254	101	36	629	546	524	329	107	23	2158	—	150
Jasło	2649	1996	509	—	—	—	3	—	25	1350	368	815	622	811	618	335	123	24	790	570	598	429	129	17	2533	—	116
Tarnow	3096	3031	—	—	11	—	1	—	30	1663	428	982	749	1050	691	379	163	41	911	736	773	439	185	29	3073	—	23
Rzeszow	3559	3027	113	—	—	—	3	—	8	1830	330	991	1016	946	639	354	154	42	1115	774	690	396	149	27	3151	—	408
Sanok	2938	976	1358	—	11	—	2	—	5	1449	287	616	861	684	506	217	76	8	934	556	490	279	85	8	2352	—	586
Sambor	3335	455	2443	—	21	11	63	—	—	1977	277	739	1195	819	552	315	94	18	1207	698	656	297	112	23	2993	—	342
Przemyśl	2906	840	2149	—	11	—	9	—	1	1969	271	770	1065	849	636	344	98	18	1012	791	671	388	124	24	3010	104	—
Żołkiew	2852	502	2278	—	11	1	5	—	4	1955	218	628	1208	693	550	262	84	4	1108	711	554	323	96	9	2801	—	51
Złoczow	2948	684	1978	—	28	—	9	—	14	1943	213	557	1014	834	507	273	72	13	1002	710	597	300	85	19	2713	—	235
Brzeżan	2794	501	2022	—	—	—	21	—	5	1732	265	552	854	771	522	281	101	20	828	622	603	368	111	17	2549	—	245
Stryj	2550	243	1915	—	14	1	9	—	6	1490	215	483	771	690	398	228	88	13	876	552	444	211	85	20	2188	—	362
Stanislau	3121	693	2408	7	8	2	6	—	3	2162	259	706	1135	985	544	330	108	25	1267	796	614	303	114	33	3127	6	—
Kolomea	2934	273	2678	19	—	—	5	—	—	2115	218	642	1376	780	457	232	108	22	1251	845	530	239	80	30	2975	41	—
Tarnopol	2959	897	1641	—	2	—	—	—	5	1687	270	588	985	698	491	278	79	14	1063	529	554	308	82	9	2545	—	414
Czortkow	2794	595	2213	—	2	—	3	—	8	1896	314	611	1022	930	484	274	88	23	1129	702	590	265	110	25	2821	27	—
K. K. Militär	8	38	4	—	—	—	8	—	1	45	—	6	—	16	26	8	1	—	6	17	18	10	—	—	51	43	—
Summe	51537	24082	24936	30	242	17	197	—	208	31204	5472	13036	16411	15082	10340	5487	1977	415	17139	12148	11435	6442	2160	388	49712	1136	2961
		49712								49712			49712						49712							1825	

c.

Landes-Haupt-Tabelle

der in dem Herzogthume Bucowina im Militär-Jahre 1850 Getrauten.

Kreise	Im Militär-Jahre 1849	Im Militär-Jahre 1850 abgetheilt nach: Religion: Katholisch			Akatholisch Confession					Stand			Alter: Männlicher Seits (Jahren)						Weiblicher Seits (Jahren)						Summe des Militär-Jahres 1850	Vergleich der Jahre: Im Jahre 1850	
		Rit. latini	Rit. graeci	armenisch	Augsburgisch	Helvetischer	Vermischt	Griechisch nicht unirt	Jüdisch	Beide Theile ledig	Beide Theile verwitwet	Vermischt	bis 24	von 24 bis 30	von 30 bis 40	von 40 bis 50	von 50 bis 60	von 60 u. mehr	bis 20	von 20 bis 24	von 24 bis 30	von 30 bis 40	von 40 bis 50	von 50 u. mehr		mehr	weniger
Herzogthum Bucowina	4219	205	207	11	113	4	46	3591	1	3057	349	772	1594	1386	725	325	123	25	1484	1320	889	358	105	22	4178	—	41

Główna tablica krajowa

zaślubionych w księstwie Bukowińskiem w roku wojskowym 1850.

Obwody	W roku 1849	W roku wojskowym 1850 podług: religii: katolików			niekatolików wyznania					stanu			wieku: mężczyzn (lat)						kobiet (lat)						Ogół roku wojskowego 1850	Porównanie lat: w roku 1850	
		obrządku łacińskiego	obrządku greckiego	obrządku ormiańsk.	augsburskiego	helweckiego	mieszanych	nieunitów	żydów	obydwoje wolnych	obydwoje owdowiałych	mieszanych	do 24	od 24—30	od 30—40	od 40—50	od 50—60	od 60 dalej	do 20	od 20—24	od 24—30	od 30—40	od 40—50	od 50 dalej		więcej	mniej
Księstwo Bukowińskie	4219	205	207	11	113	4	46	3591	1	3057	349	772	1594	1386	725	325	123	25	1484	1320	889	358	105	22	4178	—	41

C.

Landes-Haupt-Tabelle

der in dem Herzogthume Bukowina im Militär-Jahre 1850 Geborenen und Gestorbenen.

Kreise	Geboren: Im Jahre 1849	Geboren im Jahre 1850, Geburt: Männlich	Geburt: Weiblich	Religion, Katholisch: Ritus latini	Katholisch: Ritus graeci	Katholisch: Armenisch	Akathol. Confession: Augsburger	Akathol. Confession: Helvetischer	Griechisch nicht unirt	Juden	Summa des Militär-Jahres 1850	Vergleich der Jahre 1850 gegen 1849: Mehr	Vergleich: Weniger	In der Summe des Jahres nicht enthaltenen Todtgeborenen: Männlich	Todtgeborene: Weiblich	Gestorben: Im Jahre 1849	Gestorben im Jahre 1850, Geschlecht: Männlich	Geschlecht: Weiblich	Religion, Katholisch: Ritus latini	Katholisch: Ritus graeci	Katholisch: Armenisch	Akatholisch Confession: Augsburger	Akatholisch Confession: Helvetischer	Griechisch nicht unirte	Juden	Alter: Von der Geburt bis 1 Jahr	Von 1 bis 4 Jahre	Von 4 bis 20 Jahre	Von 20 bis 40 Jahre	Von 40 bis 60 Jahre	Von 60 bis 80 Jahre	Von 80 bis 100 Jahre	Von 100 weiter hinab	Todesart, Krankheit: Gewöhnliche	Krankheit: Ortskrankheit	Krankheit: Epidemie	Krankheit: Blattern	Gewaltsam: Selbstmord	Gewaltsam: Hundswuth	Gewaltsam: Ermordete	Gewaltsam: Verunglückte	Gewaltsam: Justificirte	Summe des Militär-Jahres 1850	Vergleich der Jahre 1850 gegen 1849: Mehr	Vergleich: Weniger	Vergleich der Geborenen und Gestorbenen im Militär-Jahre 1850, geboren als gestorben: mehr	weniger
Herzogthum Bukowina..........	16556	8071	7601	831	537	19	293	26	13714	252	15672	--	884	47	30	12846	5554	5517	655	502	11	257	20	9509	117	3127	1698	1416	1490	1978	1209	150	3	9388	1215	213	76	14	—	16	149	—	11071	—	1775	4601	—

Główna tablica krajowa

urodzonych i umarłych w księstwie Bukowińskiem w roku wojskowym 1850.

Obwody	Urodziło się: w roku 1849	Urodziło się w roku 1850 podług płci: chłopców	płci: dziewcząt	religii, katolików: obrządku łacińskiego	katolików: obrządku greckiego	katolików: obrządku ormiańskiego	niekatolików wyznania: augsburskiego	niekatolików wyznania: helweckiego	nieunitów	żydów	ogół roku wojskowego 1850	porównanie lat w roku 1850 w porównaniu z rokiem 1849: więcej	porównanie lat: mniej	Ogółem roku nieobjęte dzieci nieżywe urodzone: chłopcy	dzieci nieżywe urodzone: dziewczęta	Umarło: w roku 1849	Umarło w roku 1850 podług płci: chłopców	płci: dziewcząt	religii, katolików: obrządku łacińskiego	katolików: obrządku greckiego	katolików: obrządku ormiańskiego	niekatolików wyznania: augsburskiego	niekatolików wyznania: helweckiego	nieunitów	żydów	wieku: od urodzenia do 1. roku	od 1. do 4 lat	od 4—20 lat	od 20—40 lat	od 40—60 lat	od 60 do 80 lat	od 80—100 lat	od 100 lat dalej	rodzaju śmierci, na chorobę: zwyczajną	na chorobę: miejscową	na chorobę: epidemię	na chorobę: ospę	gwałtownie: z samobójstwa	gwałtownie: na wściekliznę	gwałtownie: zamordowani	gwałtownie: z przypadku	gwałtownie: śmiercią ukarani	ogół roku wojskowego	porównanie lat w roku 1850 w porównaniu z rokiem 1849: więcej	porównanie lat: mniej	Porównanie urodzonych z umarłymi w roku wojskowym 1850, urodziło się niż umarło: więcej	mniej
Księstwo Bukowińskie......	16556	8071	7601	831	537	19	293	26	13714	252	15672	—	884	47	30	12846	5554	5517	655	502	11	257	20	9509	117	3127	1698	1416	1490	1978	1209	150	3	9388	1215	213	76	14	—	16	149	—	11071	—	1775	4601	—